

TEOSESITTELY

Torstai 25.10.2018 klo 19 Konserttisali

"ENIGMA"

SINFONIASARJA V

Kuopion kaupunginorkesteri

Jaakko Kuusisto, kapellimestari

Marjukka Tepponen, sopraano

Edvard Elgar (1857-1934): Jousiserenadi e-molli op. 20 (1892)

Benjamin Britten (1913-1976): Les Illuminations op. 18 (1939) Arthur Rimbaud'n runoihin

Edvard Elgar (1857-1934): Enigma-muunnelmat op. 36 (1899)

Edward Elgar ei ollut ihmelapsi, vaan hän kasvoi säveltäjäksi hitaasti ja ilman muodollista koulutusta. Hän oli kotoisin Englannin maaseudulta, kastikkeestaan (1838) kuulusta Worcestershiresta. Urkuri-musiikkikauppiasisän poika oli erinomainen viulisti, joka soitti myös fagottia ja toimi silloin tällöin orkesterinjohtajana ja urkurina. Työelämänsä tuleva säveltäjä aloitti asianajotoimistossa, muutettuaan pois kotoa 15-vuotiaana.

Elgar muutti Lontooseen 1889 tarkoituksenaan tehdä itseään tunnetuksi musiikkipiireissä, mutta viihtyi huonosti. Virallisissa tilaisuuksissa hän oli epävarma ja päästi suustaan tahdittomuuksia. Vaatimaton tausta ja kouluttamattomuus teki hänestä myös yliherkän kritiikille. Hän tulkitsi irrallisia kommentteja väärin ja sai aikaan riitoja. Häntä pidettiin sanalla sanoen ikävälunteisena junttina. Ystävien käsitys hänestä oli täysin toinen. Elgar oli erinomainen seuramies, hauska keskustelija, joka rakasti jekkuja ja sanaleikkejä. Vähäisen koulutustaustan omaavaksi hän oli myös huomattavan lukenut mies. Lontoon hän jätti taakseen 1891, palasi kotiin rakastamalleen maaseudulle ja alkoi saada nimeä säveltäjänä.

Elgarin *Serenadi jousiorkesterille* julkaistiin 1892 ja se on hänen varhaisimpia orkestereiden vakio-ohjelmistoon päätyneistä sävellyksistään. Se on myös ensimmäinen, jonka hän itse arvioi ammattimaiset mitat täyttäväksi teokseksi. Hurmaavaa nuoruuden charmia tiukkuva teos on hieno esimerkki ammattisäveltäjäksi tähtäävän säveltäjän kyvyistä. Serenadin jälkeen hänen sävellysluettelonsa kasvoi useilla laajoilla kuoroteoksilla ja oratorioilla. Elgar oli uskonnoltaan katolinen ja kirjoitti itse osaan oratorioistaan Raamatun teksteihin perustuvat libretot, mitä voi pitää osoituksena hänen kirjallisista kyvyistään.

Tehtyään pitkän päivän viuluoppilaitensa kanssa, Elgar istahti eräänä vuoden 1899 iltana pianon ääreen ja ryhtyi improvisoimaan saadakseen ajatuksensa pois työpäivästä. Vaimo Alice kehaisi sattumamelodiaa kauniiksi, mikä innosti miestä leikittelemään, miltä melodia kuulostaisi heidän eri ystäviensä soittamana. Pienestä illan huvitteluhetkestä kehittyi yksi säveltäjän tunnetuimmista teoksista, jota Elgar kuvaili ystäväilleen August Jaegerille: "Olen luonnostellut sarjan muunnelmia. Niistä tuli hupaisia ja annoin osille ystävieni lempinimet. Sinä olet *Nimrod*. Lystiä kulissien takana, vaan ei toisaalta häiritse niitä, jotka *eitiämittää*."

Muunnelmiin pääsi mukaan 14 ystävää ja koira. Ensimmäinen osa on omistettu säveltäjän vaimolle ja viimeinen Elgarille itselleen: E.D.U viittaa Alicen antamaan lempinimeen *Edoo*. Osan numero 13 kohdalle on merkitty nimimerkin sijaan kolme asteriskia. Niiden on arveltu viittaavan joko Australiaan noihin aikoihin seilanneeseen paikalliseen aristokraattiin Lady Mary Lygoniin, tai Helen Weaveriin, jonka kanssa Elgar oli kihloissa kahdeksan kuukautta. Kihlaus purkautui, kun morsian muutti Uuteenseelantiin.

Teoksen nimi, *Enigma* (Arvoitus) viittaa yhtäältä kätkeytyihin henkilöihin ja toisaalta melodiaan, johon teos pohjautuu. Elgar viittasi puheissaan tuttuun sävelmään, jota ei kuitenkaan sellaisenaan ole sijoitettu teoksen osaksi. Hän ei koskaan paljastanut, mistä melodiasta oli kyse – heitto saattoi hyvin olla myös yksi hänen jekuistaan. Myöhemmät musiikintutkijat ovat viettäneet hyvän tovin tämän arvoituksen parissa. Ehdokkaiksi

ovat päässeet mm. *Rule Britannia*, *God Save the Queen*, *Dies Irae* (Mozart: Requiem), *Auld Lang Syne* ja jopa lastenlaulu *Pop Goes the Weasel*, josta saa korvamadon kertakuulemalla. Entä koira? Se on Herefordin katedraalin urkurin George Sinclairin bulldoggi, joka pulikoi variaatiossa nro 11 molskahdettuaan Wye-jokeen.

Uuden vuosisadan alussa valmistui Elgarin mestariteokseksi kutsuttu oratorio *Gerontiuksen uni*. Nimensä Shakespearen *Othellosta* saaneen viiden marssin sarjan *Pomp and Circumstances* hän sävelsi vuosina 1905-1930. Ensimmäisen marssin teemaa hän käytti kuningas Edward VII:n kruunajaisoodissa, jolloin melodiaan liitettiin sanat. Syntyi isänmaallinen *Land of Hope and Glory*, jonka voi kuulla vaikkapa BBC:n Proms-festivaalin päättäjäisten huipennukseksi. Elgarin rakastetuimpiin teoksiin niin ikään kuuluva sellokonsertto valmistui 1919.

Sitten Henry Purcellin (1659–95) Elgar oli ensimmäinen kansainvälisesti merkittävä brittisäveltäjä. Vaikka hänen sävelkielensä orkesteriteoksissa on kosmopoliittinen, oratorioissaan hän nojaa tukevasti englantilaisen traditioon. Edward Elgar vapautti maansa musiikin eristäytyneisyydestä ja kotimaassaan häntä arvostetaan sekä säveltäjänä että englantilaisen musiikin renessanssin airuena. Sir Edward Elgar lyötiin ritariksi 1904 ja hänestä tuli Birminghamin yliopiston ensimmäinen musiikin professori 1905.

Benjamin Britten (1913-1976) jatkoi Elgarin käynnistämää englantilaisen musiikin renessanssia. Taustaltaan hän eroaa kollegastaan täysin. Edward Benjamin Britten, Aldeburghin paroni, sävelsi jo lapsena ja sai perusteellisen koulutuksen. Säveltäjäopinnot hän aloitti yksityisesti 12-vuotiaana ja jatkoi opintojaan Lontoon Kuninkaallisessa musiikkikorkeakoulussa. Hänen perheensä kuului ylempään keskiluokkaan, hänen isänsä Robert oli hammaslääkäri.

Alkuun, opintojensa päätyttyä, Britten sävelsi radiolle, teatterille ja elokuvaan. Ensimmäisen kansainvälisen palkintonsa hän voitti 1937 Frank Bridge -muunnelmilla jousiorkesterille. Britten muutti Yhdysvaltoihin Toisen maailmansodan puhjetessa 1939 ja palasi kotimaahansa vuonna 1942. Pasifistiksi hän oli kasvanut jo koululaisena 1920-30 luvuilla ja palattuaan Yhdysvalloista hänet vapautettiin asepalveluksesta omantunnon syistä. Yksi hänen tunnetuimmista teoksistaan *War Requiem* (Sodan sielunmessu) on sävelletty 1940 pommituksissa tuhoutuneen ja uudelleen rakennetun Coventryn katedraalin vihkiäisiin 1962. Siitä tuli molempien maailmansotien uhrien muistoteos.

Les Illuminations on jatkoa jousiorkesterisointia tutkivalle työlle, jonka Britten aloitti palkituissa Frank Bridge -muunnelmissaan. Hän aloitti laulusarjan säveltämisen kotonaan Suffolkissa ja viimeisteli sen Yhdysvalloissa. Britten sävelsi paljon lauluäänelle. Hän oli mestarillinen oopperasäveltäjä, jolla oli poikkeuksellinen kyky käyttää tekstiä, luoda dramatiikkaa ja psykologista syvyyttä. Vuonna 1945 valmistunut Peter Grimes sinetöi hänen asemansa maansa merkittävimpana kansainvälisenä oopperasäveltäjänä omassa ikäpolvessaan. Oopperoiden lisäksi hän sävelsi useita laulusarjoja ja kuoroteoksia.

Teatteri-ilmaisun tärkeyttä oopperatyössä korostava sopraano Marjukka Tepponen toteaa Brittenin laulusarjan vaativan samoja prosesseja kuin oopperaroolikin, joskin ilman ohjaajaa. "Teos on laulajalle tosi villi. Kaikki ilmaisukeinot, mitä reservistä löytyy pääsevät täyteen käyttöön. Musiikki on uskomattoman hienoa, se vie rajuista tunnelmista aivan pakahduttavan kauniisiin melodioihin", Tepponen kuvailee. "Teoksen upeat sointivärit tukevat tekstiä tavattoman hienosti."

Britten asui lähes koko elämänsä Suffolkissa ja hänen rakkautensa kotiseutuun ja sen merestä kovalla työllä elantonsa saaviin ihmisiin on kiinteässä yhteydessä hänen musiikkiinsa. Tätä kotiseurakkautta Marjukka Tepponen ymmärtää. Kansainvälistä uraa tekevä sopraano asui jonkun aikaa Lontoossa, mutta paluu takaisin Suomeen oli lopulta helppo. Ensimmäisen lapsen syntymä vielä vahvisti päätöstä. Kuopiolaiselle yleisölle esiintymisen hän kokee aivan erityisenä: "Kuopio on kaikista kaupungeista tutuin. Juurille ja tuttujen ihmisten pariin palaaminen tuntuu aina yhtä hyvältä!"

The English Opera Groupin perustaminen vuonna 1946 vahvisti entisestään Brittenin merkitystä englantilaiselle oopperalle, hän perusti kotiseudulleen myös yhä toimivat ja kansainvälisesti arvostetut Alderburghin musiikkijuhlat. Benjamin Britten kärsi uransa loppupuolella terveysongelmista, eikä koskaan täysin toipunut vuonna 1973 tehdystä avosydänleikkauksesta. Hän kuoli Aldeburghissa vain 63-vuotiaana vuonna 1976.

Tekstit:

Hannele Eklund ja Minna Lindgren

© *Maisteriviestintää*